MUCİZELER VE TASARIM

Metin PAY[♣]

Öz

Bu makalenin amacı mucize kavramını doğa yasaları bağlamında incelemek ve tasarım kavramıyla ilişkisini araştırmaktır. Mucizeler, çoğunlukla beklenmedik olağanüstü olaylar ve doğa yasalarının ihlali olarak tanımlanır. Doğa yasalarının ihlali kavramı, mantıksal olarak tutarlıdır. Bununla birlikte, Newtoncu bilim anlayışının bilimsel toplulukta kabul görmesiyle, teistik dinlerin kutsal metinlerindeki mucizeler de doğa yasalarıyla uyumlu olacak şekilde yorumlanmıştır. Tasarım kavramının metafiziksel analizi, mucizenin imkânını tutarlı olarak temellendirir. Doğalcı açıklamaya alternatif olarak, organizmaların kökenini akıllı bir failin kasıtlı eylemine dayandırarak açıklayan akıllı tasarım kuramı, zorunlu olarak mucizeleri gerektirmez. Ancak doğa yasalarını ihlal eden mucizeler gerçekleşmişse, onlar doğaüstü tasarıma açık bir kanıt olurlar.

Anahtar Kelimeler: Doğa yasası, müdahale, ihlal, mucize, akıllı tasarım, teizm

Abstract

Miracles and Design

The aim of this article is to examine of the concept of miracle in the context of the laws of nature and investigate it in relation to the concept of design. Miracles are often described as unexpected extraordinary events and violation of the laws of nature. The concept of violation of laws of nature is logically coherent. However, with the Newtonian science view was embraced in the scientific society, miracles in the sacred texts of the theistic religions was also interpreted consistently with the laws of nature. The metaphysical analysis of the concept of design, grounds the possibility of miracle coherently. As an alternative to the naturalistic explanation, intelligent design theory that explains the origin of organisms depending on the intentional act of intelligent agent does not necessarily require miracles. But if miracle that violate the laws of nature had actually happened, it would be clearly an argument for the supernatural design.

Keywords: Law of nature, intervention, violation, miracle, intelligent design, theism

---

♣ Milli Eğitim Bakanlığı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, paymetin@hotmail.com

Giriş

Teistik düşüncede genel olarak Tanrı'nın doğanın işleyişine müdahalesi olarak anlaşılan mucize kavramı, günümüz din felsefesinin de önemli tartışma konularından biridir. Mucizenin ne olduğu, doğa yasalarıyla ilişkisi, şayet mümkün bir olgu ise teizm açısından ne anlam ifade ettiği, iddia edilen mucizevi bir olayın gerçekleşip gerçekleşmediğini nasıl bilebileceğimiz gibi sorular bu bağlamda ele alınır. Canlıların kökenini, akıllı bir failin kasıtlı eylemi ile açıklayan çağdaş akıllı tasarım kuramında da, failin doğanın işleyişinde önemli bir yeri vardır. Öyleyse, mucize ile tasarım arasında nasıl bir ilişki vardır? Akıllı tasarım, bir failin eylemi olarak mucizeyi gerektirir mi? İşte biz bu makalemizde mucizeyi doğa yasası bağlamında ele alacak ve akıllı tasarımla ilişkisi üzerinde duracağız.

I. Mucize ve doğa yasası

Mucize ile ilgili tartışmaların başında onun tanımı gelir. David Hume, mucizeyi "doğa yasasının ihlali" olarak tanımlar ve onun aleyhindeki kanıtların, lehindeki kanıtlardan daha ağır bastığını belirterek reddedilmesi gerektiğini savunur. (Hume, 1945:172). Fakat onun bu çerçevede getirdiği eleştiriler, mucizenin mümkün olup olmadığından ziyade, mucize iddiasının doğrulanıp doğrulanamayacağı ile ilgilidir. Hâlbuki kendisinden önce mucizelere ontolojik temelli eleştiri getiren Spinoza, insan topluluklarının genel olarak "alışılmadık olağandışılık"ları mucize olarak adlandırdıklarını (Spinoza, 2011:107) belirttikten sonra onu "tabiatın tanımlanmış işlerine referansla tabii nedenler tarafından açıklanamayan olay" (Spinoza, 2011:109) şeklinde tanımlar. Bu tanımlamada, bir şeyin mucize olması, onun yapısına değil, insanlarca açıklanamaz oluşuna dayanır. Böylece mucize iddialarını insanların bilgisizliğine bağlayan Spinoza'nın panteistik sisteminde, doğa yasalarının ihlali, Tanrı'nın doğasına aykırı olur. Çünkü ona göre, yegâne gerçek, ilahi emir olduğundan, doğanın evrensel yasaları da Tanrı'nın emirleridir. Bu yüzden, doğanın evrensel yasalarına aykırı olarak doğada gerçekleşen her olay, aynı zamanda ilahi emire ve doğaya da karşı olur. Yani, doğa yasalarının ihlal edildiğini ileri sürmek, Tanrı'nın kendi doğasına karşı hareket ettiği anlamına gelir ki, bu da açık bir saçmalıktır. (Spinoza, 2011:108-109). Kısaca, Spinoza için doğa yasalarının ihlali anlamında mucize, kendi içinde çelişkili bir kavramdır.

Çağdaş din filozoflarından Richard Swinburne'ün "olağanüstü türden; Tanrı tarafından meydana getirilen ve dini önemi haiz bir olay" (Swinburne,

2009:34) şeklindeki mucize tanımı, kanaatimizce teistik düşüncede en kabul görecek tanımdır. Bu tanımda bir olayın mucize olması için şart koşulan Tanrı'nın eylemi ve ilahi amaca yönelik olma niteliklerinin bu düşünce içinde anlaşılması kolaydır. Dolayısıyla burada anahtar kavram olan "olağanüstü" olmanın ne anlamda kullanıldığının belirlenmesi gerekir. Kuşkusuz olağanüstünün ne olduğu, "olağan"a verilecek anlama bağlıdır. Olağan, kişilerin şahsi tecrübelerine bağlı olarak değişebileceği gibi, bir zamanda olağanüstü görülen bir şey, başka bir zamanda olağan hale gelebilir. Aristoteles'e göre ise, her bir obje bir türe aittir ve her objenin ait olduğu türe özel bir doğası vardır. (Kılıç, 2004:181). Buna göre, objelerin doğalarına uygun davranışları olağan, doğalarına aykırı davranışları da olağanüstü sayılacaktır. Peki, ama olağanüstü olma, doğa yasalarının ihlalini gerektirir mi? Bir doğa yasasının ihlali mümkün müdür?

Spinoza'nın doğa yasalarının ihlali düşüncesini Tanrı kavramıyla çelişkili bulduğunu söylemiştik. Bazı çağdaş din felsefecilerine göre ise, bu çelişki, bizzat doğa yasasının tanımına dayanır. Çünkü doğa yasaları gerçekte ne olduğunun birebir tanımı olduklarından ihlal edilemezler ve olan her bir şey, hatta iddia edilen mucize bile bir yasaya göre meydana gelir. Öyleyse, mucize olduğu düşünülen bir olayla karşılaşan kişi, bir ikilemle karşı karşıyadır. Ya bu olayın gerçekliğini kabul edip onu ihlal eden yasayı reddedebilir ya da bu yasaları kabul edip olayı reddedebilir. Yani o, olayın hem gerçek hem de mucize olduğunu aynı anda kabul edemez. (McKinnon, 1967:310). Fakat tanımdan kaynaklandığı savunulan bu çelişki iddiası da tanımın nasıl yapıldığına bağlıdır. Mucizeye dair çalışmaları olan Kanadalı çağdaş din felsefecisi Robert A. Larmer, doğa yasasını açıklamak için genel olarak üç kuramın ileri sürüldüğünü ve ihlal düşüncesinin üçünde de sorunlu olduğunu belirtir.

Düzenlilik (regularity) kuramlarına göre, doğa yasaları, doğada bilfiil ne olduğuna dair evrensel genellemelerdir. Öyleyse doğa yasaları, yalnızca bilfiil ne olduğunu tanımladığından hiçbir olay onları ihlal edemez. Yukarıda bahsedilen çelişki bu gruba girer.

Alışılmış zorunluluk (nomic necessity) kuramlarına göre, doğa yasalarının işlevi, olaylar arasındaki zorunlulukları tanımlamaktır. Onlar yalnızca olayların fiili akışını açıklayan ifadeler değil, karşıolgusal koşullar, yani falan şey olursa ne meydana gelmesi gerektiğine dair evrensel genellemelerdir. İşte doğa yasaları, tecrübeye dayalı evrensel genellemeler olduklarından meydana gelen her şeyi dikkate almak zorundadırlar ve yasanın kapsamadığı bir olay

meydana gelirse yeniden düzenlenirler. Yani, iddia edilen bir mucize, yasanın ihlal edildiğini değil, yasanın onu içerecek şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiğini gösterir.

Nedensel eğilim (causal disposition) kuramlarına göre ise, doğa yasaları, fiziki nesnelerin sahip olduğu nedensel eğilimlere dair metafiziksel olarak zorunlu doğruları ifade ederler. Buna göre fiziksel nesneler, doğalarının bir sonucu olarak doğal eğilim ve güçlere sahiptirler. Doğa yasaları da bu eğilim ve güçleri tarif ederler. Örneğin, sodyum klorürün normal koşullarda suda çözülmeye uygun atomik bir yapısı vardır. Eğer bir şey, bu koşullarda suda çözülmüyorsa, tuz değil, tuzdan başka bir şeydir. Öyleyse bu kuramlara göre de hiçbir olay bir doğa yasasını ihlal edemez, çünkü onlar metafiziksel olarak zorunlu doğruları ifade ederler. (Larmer, 2011:36-37).

Doğa yasalarının ihlal edilemeyeceğini savunan bu yaklaşımların ortak yönünün, doğa yasası kavramına yükledikleri metafiziksel zorunluluk olduğu görülür. Hâlbuki bir doğa yasasına muhalif bir olayın meydana gelmesinin, bir başka deyişle bir istisnasının varlığının, onun evrensel genelleme olmasını engellediği açık değildir. Nitekim Swinburne'ün doğa yasası açıklamasında, doğa yasasının ihlali, doğa yasası kavramının tutarlılığına zarar vermeyecek şekilde tanımlanır.

Swinburne'e göre, bir doğa yasasının ihlali, ona karşı, tekrarlamayan bir karşı durumun (counter-instance) meydana gelmesidir. Tekrarlayan karşı durumlar ise, doğa yasasının ihlalini değil, sadece doğa yasasını destekleyen önermelerin yanlış olduğunu gösterirler. Bir L formülüne aykırı bir E olayının meydana gelmesi, L'nin doğa yasası olmadığına inanmak için bir neden değildir. Çünkü bu E olayı için L formülünü değiştirirsek, onun benzer durumlarda yanlış öngörülerde bulunacağına dair sağlam inancımız olur. Hâlbuki L formülünü, E olayına rağmen değiştirmeden bıraktığımızda, diğer muhtemel durumlarda doğru öngörülerde bulunacağına dair sağlam inancımız vardır. Bu durumda E, L'nin öngörülerinin aksine bir olay olur ve L doğa yasasını ihlal eder. Fakat E olayı, tekrarlayan bir karşı durum olduğunda, veri ile doğrulanan yeni bir L^1 formülü, doğa yasası olarak oluşturulabilir. (Swinburne, 1968:320-321).

L^1, L formülünün yapamadığı doğru öngörülerde bulunuyorsa, onun söz konusu olayla ilgili doğru bir yasa olduğuna inanmamız için sağlam bir gerekçemiz vardır. Bu yeni formül, E olayına benzeyen hangi koşullarda L yasasından ayrılacağımızı da gösterecektir. Böylece bu koşullar altında E, L formü-

lünün tekrarlayan bir karşı durumu olacaktır. Fakat E olayı için benzer diğer durumlarda L'den daha başarılı öngörülerde bulunan bir L^1 formülü oluşturamıyorsak ve L formülü E dışındaki diğer bütün veriler için doğru öngörülerde bulunuyorsa, bu durumda E, L doğa yasasının tekrarlamayan bir karşı durumu olur. Örneğin, kutsal bir kişinin, havaya yükseldiği ve orada kaldığı şeklinde bir E olayını varsayalım. O doğrulanmış L mekanik yasalarına karşı bir durum olacaktır. Bu olay için, L'den ayrıldığımız benzer koşullarda E için başarılı öngörülerde bulunan bir L^1 yasası inşa edebiliyorsak, belirli koşullar altında insanlar havada asılı kalabilirler ve böylece E bir doğa yasasına karşı bir durum oluşturmaz. Ancak E'yi öngörmesi için mekanik yasalarında yapacağımız değişiklik, diğer benzer olaylarda L'den daha başarılı öngörülerde bulunmamızı sağlamazsa, ona inanmak için hiçbir nedenimiz olmaz. Bu koşullar altında kutsal kişinin havada asılı kalmasının, doğa yasalarının ihlali olduğuna inanmamız için sağlam gerekçelerimiz olur. (Swinburne, 1968:322).

Bir olayın doğa yasalarını ihlal edip etmediğine dair iddiaların düzeltilme olasılığı her zaman vardır. Yani bir doğa yasasını ihlal ettiği düşünülen bir olayın, doğa yasasına dair bilgimizin değişmesiyle, aslında bir ihlal olmadığı anlaşılabilir. Fakat Swinburne'e göre, bu, olgulara dair tüm bilgi iddialarımız için doğrudur ve biz mevcut kanıta dayanarak geçici sonuçlara varmamız gerekir. Dolayısıyla doğa yasalarının ne olduğuna dair bir ölçüde sağlam kanıtımız vardır ve onlar çok sayıda veriyi açıklarlar. Karşı durumu açıklamak için onlarda yapacağımız bir değişiklik son derece kullanışsız olacak ve bilimin genel yapısını bozacaktır. Bu durumlarda kanıt güçlü ve iddia edilen karşı durum meydana gelmişse, o doğa yasalarının bir ihlali olacaktır. Öyleyse havada asılı durma, kalbi yirmi dört saat atmayan ve tüm tıbbi ölçütlere göre ölü sayılan birinin tamamen sağlıklı biçimde yeniden dirilmesi, çocuk felcinden mustarip birinin bir anda iyileşmesi gibi örneklerin, şayet meydana gelmişlerse doğa yasalarını ihlal ettiklerine inanmak için sağlam gerekçeler vardır. (Swinburne, 1968:323). Doğa yasasının bu şekildeki daha çok istatistiksel formdaki anlaşılışı, hem doğa yasasını hem de onun ihlali kavramını birlikte tutarlı olarak açıklar.

Doğa yasasının ihlali kavramı her ne kadar tutarlı olarak temellendirilebilse de, aslında Newtoncu doğa yasası anlayışının pek çok teistin mucizelere yaklaşımını etkilediği görülür. Bu anlayış, doğayı mucize ve tesadüfe yer bırakmadan açıklayan determinist bir yaklaşımdır. Yani, yasalar kaçınılmaz, evrensel ve matematik bir dille ifade edilebilen niteliğe sahiptir. (Bolay,

2014:90-93). Mucizeye dair ünlü makalesinde R. F. Holland, bir şeyin olağanüstü sayılması için doğa yasasını ihlal etmesine gerek olmadığını ve mucizenin kapsamının bu şekilde sınırlanamayacağını savunur. O bunun yerine "beklenmedik uygunluk" kavramını önerir ve açıklamak için şöyle bir olayı varsayar:

Oyuncak motor arabasına binen bir çocuk, evinin yakınından geçen korumasız bir demiryolu hattında gezinmektedir ve arabasının bir tekerleği raylara sıkışır. Bir ekspres tren tam zamanında sinyal vererek o hattan geçmektedir ve hattaki dönemeç, makinistin rayda karşılaşabileceği bir engeli görmesini ve treni zamanında durdurmasını imkânsız kılar. Çocuğunu aramak için evden çıkan anne, onu rayda görür ve yaklaşan trenin sesini duyar. O, bağırarak ve el sallayarak çocuğa koşar. Arabasının koltuğunda oturmayı sürdüren küçük çocuk yere bakarak pedalı çevirmekle meşguldür. Trenin frenine basılır ve çocuğa birkaç adım kala durur. Anne bu mucize için Tanrı'ya teşekkür eder, çünkü şimdiye kadar öğrendiklerine göre, bu şekilde olacağına asla inanmamıştır. Burada trenin frenine basılmasında doğaüstü hiçbir şey yoktur. Bu hatta çocuğun bulunmasına yapılacak hiçbir şey olmadığından dolayı makinist bayılmıştır ve eli kontrol koluna basınç uygulayınca otomatik olarak fren uygulanmıştır. Tam bu zamanda bayılmıştır, çünkü bir meslektaşıyla tartıştığı son derece ağır bir öğle yemeğinden sonra tansiyonu çıkmıştır ve tansiyondaki değişim, bir kan pıhtısının yerinden çıkmasına ve dolaşmasına neden olmuştur. Tam bayılma zamanında kan dolaşımındaki pıhtı beyne ulaşmıştır. (Holland, 1965:43).

Bu olayda trenin durmasının ve durduğunda ortaya çıkan olgunun doğal bir açıklaması vardır. Fakat çocuğun hat üzerinde bulunması ile trenin oraya ulaşması ve durması arasındaki uygunluk etkileyici ve önemlidir. Çünkü çocuğun hayatı tehlikeye girmiş ve beklenenin aksine kurtulmuştur. Burada olduğu gibi bazı uygunlukların önemli olması, insan ihtiyaçları, umutları ve korkuları ile bağlantılı olmasındandır. Dini alan dışında talih diye adlandırılan bu uygunluklara, din dilinde Tanrı'nın lütfu ya da mucizesi denir. (Holland, 1965:44). Holland'a göre, doğa yasaları, olan bir şeye dair bizim tanımlamalarımız olduğundan, doğası gereği ihlal edilmesi de mümkün değildir. Zira bir doğa yasası ihlal edildiği düşünüldüğünde, bu onun ihlal edildiği değil, yanlışlandığı anlamına gelir. Yani doğa yasası olarak tanımladığımız şey yanlış çıkmıştır ve onu düzeltmemiz gerekir. Böylece meydana gelen hiçbir şey doğa yasasının ihlali olarak görülemez ve böyle bir şeye de mucize denilemez. Doğa

yasaları meydana gelen şeyi tanımlayabilecek şekilde yeniden düzenlenebilir ve mucizeler de otomatik olarak doğal hale gelirler. (Holland, 1965:46).

Her insanın hayatında Holland'ın bahsettiği türden beklenmedik uygunluklar ya da olağanüstü rastlantılar içeren olaylar yer alır. Bu tür olaylara bir teist tam da onun dediği gibi bir anlam yükleyebilir. Fakat böyle bir anlayış, mucizeyi tamamen kişisel tecrübeye indirger ve onun tanımlanmasında objektif bir zemin sağlamaz. Ayrıca doğa yasaları evrensel de olsa, istatistiksel de olsa genellemelerde bulunur. Dolayısıyla mucize olduğu iddia edilen her olağanüstü olay için doğa yasasını değiştirmek mümkün ise, bizim herhangi bir duruma ait bilgimiz epistemik kesinlikten uzak olacaktır.

Bir şeyin olağanüstü olmasının, doğa yasalarının ihlalini gerektirip gerektirmemesi, o şeyin yegâne açıklamasının doğal açıklama olup olmamasından bağımsızdır. Yani, bir şeyin doğa yasasını ihlal edip etmediği bir şeydir, onun meydana gelişinin nasıl açıklanabileceği başka bir şeydir. Mucizenin doğa yasalarının ihlalini gerektirmediğini düşünen Larmer'e göre, kalıcı olarak doğal açıklamanın alanı dışında kalacağını düşünebileceğimiz olaylar vardır. Örneğin, Tanrı'nın kendisine tedavi gücü verdiğini iddia eden bir kişi varsayalım. Bu kişinin duasının hemen ardından, cüzzamdan parmaklarını kaybetmiş birisinin birkaç saniye içinde parmaklarının yeniden eski haline geldiğini ve gözleri asitle ciddi biçimde yanmış birisinin hemen yeniden görmeye başladığını düşünelim. Bu tür olayları tamamen doğalcı biçimde yorumlamak, aslında daha büyük bir iman eylemini gerektirir. (Basinger, 2011:26).

Tanrı'nın doğal olaylara, doğa yasalarını ihlal etmeden müdahale etmesi ve böylece olağanüstü türden bir olayın meydana gelmesi şeklinde mucizeyi anlayan düşünürler, teistik dinlerin kutsal metinlerinde yer alan mucizeleri de bu şekilde yorumlamışlardır. Söz konusu mucizeler, aslında Tanrı'nın bir eylemidir ve insan eylemleri ile doğa yasaları bağlamında benzerlikler taşır. Zira insanlar seçim yaptıklarında doğa yasalarını ihlal etmezler ya da ortadan kaldırmazlar. Aksine neden ve etki zincirine yeni olaylar eklerler. Doğanın kendi gücü ile başaramayacağı şeyleri yapmasına neden olurlar ve bundan sonra doğa yasaları normal işleyişini sürdürür. Örneğin, bir inşaatçı bir ev inşa ettiğinde doğaya müdahale etmiş olur. Çünkü evin inşa edildiği ahşap ve taş gibi doğal maddeler, kendi hallerine bırakıldıklarında bu işi asla başaramazlar. Ev inşa edilir edilmez rüzgâr, hava ve güneşin etkileri gibi tüm doğa yasalarına tabi olur. (Pearcey and Thaxton, 1994:216). Aynı şekilde bir kişi, bir bilardo masasında bir grup bilardo topuna fazladan bir top eklese veya masanın üze-

rindeki toplardan birinin konumunu değiştirse hareket yasalarını ihlal etmez ya da askıya almaz. Fakat bu eylem, olması beklenen sonucu farklı bir şekilde değiştirecektir. Bu durum, Tanrı'nın mucize diye adlandırılan eylemleri için de geçerlidir. Yani o, doğanın meydana getiremeyeceği bir olayı meydana getirir ve bunu yaparken de doğa yasalarını ihlal etmiş olmaz. Mesela, Tanrı'nın döllenmiş bir yumurtayı bir bakirenin bedeninde yoktan yaratmasında hiçbir doğa yasası ihlali yoktur, fakat doğanın olağan işleyişinde meydana gelmeyecek bir olay vardır. (Larmer, 2011:38).

Doğal olaylara, bir failin doğa yasalarına aykırı olmaksızın müdahalesi elbette mümkündür. Fakat doğa yasası terimini, doğanın sağlam yapılandırılmış düzenlilikleri olarak anlarsak, bu düzenliliğe açık biçimde uymayan istisnai bir olay doğa yasasının ihlali olmaz mı? Larmer'a göre, bu tür istisnalar da yasanın ihlal edildiği anlamına gelmez. Örneğin, bakire olan bir kadının rahminde, tıbbi bir yöntem aracılığıyla döllenmiş bir yumurta olsa, o bakire olmayı sürdürür ve dokuz ay sonra doğum yapar. Onun bebeğinin doğumu doğa yasasının ihlali olarak görülmez. Elbette normal şartlar altında doğanın bazı düzenliliklerinin istisnası olmadığına ve bakirenin doğum yapmayacağına dair sağlam kanıt vardır. Fakat normal olmayan şartlarda, yani bir mucize meydana gelmesi durumunda, Tanrı başka türlü meydana gelmeyecek bir olayın meydana gelmesi için doğaya müdahalede bulunur. Hz. İsa'nın doğumu olayında olduğu gibi, bakirenin doğum yapmasına inananlar için, rahmine tıbbi yöntemlerle döllenmiş yumurta yerleştirilen bir bakirenin durumu da buna benzerdir. Varsaydığımız durumda, bir insan faili, yani doktor aksi durumda meydana gelmeyecek bir olayın gerçekleşmesi için doğal duruma müdahale etmiştir. Hz. İsa'nın doğumunda da ilahi bir fail, yani Tanrı aksi halde meydana gelmeyecek bir durumu gerçekleştirmek için doğanın olağan işleyişine müdahale etmiştir. Her iki durumda doğanın açık düzenliliklerinin istisnalardırlar ve onların doğa yasalarını ihlal ettiklerini varsaymak için bir neden yoktur. (Larmer, 2011:39).

Tanrı'nın doğal işleyişe doğa yasalarını ihlal etmeksizin müdahalesine dair bir başka düşünme biçimi de, Tanrı'nın mucizevi olayları en baştan fiziksel olarak belirlemiş olduğu şeklindedir. Mesela, düşen bir uçağı arabasının tekerleğinin havasının inmesi nedeniyle kaçıran ve uçağa binmemesi sayesinde mucizevi bir şekilde ölümden kurtulan bir kişiyi varsayalım. Bu durumda Tanrı dünyayı baştan o şekilde belirlemiştir ki, belirli arabanın tekerleği, tam

da aracı kullanan kişinin düşecek uçağı kaçıracağı şekilde havası inmiştir. (Basinger, 2011: 30).

Görüldüğü üzere, David Hume'un doğa yasalarının ihlali şeklindeki mucize tanımından sonra ihlalin yerini daha çok "olağanüstü" olma niteliği almış ve olağanüstü olmanın zorunlu olarak doğa yasasının ihlalini gerektirmediği savunulmuştur. Nitekim pek çok çağdaş din filozofu, doğa yasaları çerçevesinde mucize açıklamaları geliştirmişlerdir. Bu açıklamalar, mucizeleri farklı açıdan değerlendiren tutarlı açıklamalar olarak elbette değerlidir. Fakat din felsefesinde daha çok söz konusu olan, sezgisel olarak doğa yasalarını ihlal ettiği düşünülen ve teistik dinlerin kutsal metinlerinde yer alan türden mucizelerdir. Örneğin, Hz. İsa'nın babasız olarak doğması (Al-i İmran 59), Hz. İbrahim'i ateşin yakmaması (Enbiya 69), Hz. Musa'nın asası ile denizi ikiye ayırması (Şuara 63) gibi Kur'an'daki mucizeler, Hz. İsa'nın su üstünde yürümesi (Yuhanna 6:19), suyu şaraba çevirmesi (Yuhanna 2:1-10), ölüyü diriltmesi (Matta 9:25) gibi İncil'deki mucizeler gerçekten meydana gelmişlerse onların doğa yasalarını ihlal eden türden olağanüstü olaylar olduklarını kabul etmek daha makuldür. Bu tür olayları, her ne kadar Larmer'ın dediği gibi, insan eylemleriyle analoji yaparak doğal olaylar olarak yorumlamak mümkünse de, gerçekte onları olağanüstü yapan, ortaya çıkışlarının doğaüstü bir varlığın, yani Tanrı'nın eylemini gerektirmesidir. Bir başka deyişle, insanın eylemi tekrarlayan bir karşı durum olarak bir doğa yasasına bağlanabilirken, Tanrı'nın eylemi, istisnai bir karşı durum olmayı sürdürecektir. O halde bu tür olayları, Swinburne'ün belirttiği gibi, doğa yasasının tekrarlamayan bir karşı durumu olarak doğa yasasının ihlali şeklinde anlamak daha makul olacaktır.

Neticede gerek doğa yasalarının ihlali, gerekse doğal olaylar şeklinde olsun meydana geldiği iddia edilen herhangi bir "olağanüstü" olayı mucize olarak tanımlamak, teistik açıklamayı gerektirecektir. Alternatif olarak, metodolojik doğalcılıkta ise, hiçbir olay doğal olmayan bir fail ile açıklanamaz. Yani o, fiziki bir olayın, doğal olmayan bir nedeni olduğunu apriori olarak reddeder. Metodolojik doğalcılığın kendisi de aslında metafiziksel bir ön kabule dayanır ve onun mucizelere karşı tutumu, en fazla onların gelecekte doğal olarak açıklanabileceğine dair ümit vermek ya da bilinemezci kalmayı sürdürmektir.

Mucize olduğu iddia edilen olağanüstü olayın teistik açıklaması ise, bir amacı olan Tanrı'nın kasıtlı eylemine dayanan kişisel açıklamadır. Çağdaş

din felsefecilerden Keith Ward'a göre, böyle bir açıklama, bilimin bir parçası değildir. Çünkü Tanrı'nın belirli niyetlerini sorgulayabilecek herhangi bir gözlem ve deney yöntemi yoktur. Aslında kişisel açıklamanın, doğa yasasına bağlı açıklama ile birlikte yer alması mümkündür. Mesela, kolumun aynı anda hem beynimdeki elektronların hareketleri nedeniyle havaya kalktığını hem de onu bir amaçla benim kaldırdığımı söyleyebilirim. Bu açıklamaların birbirinden bağımsız olduğu açıktır. Zira kolum istemsiz olarak kalkmış ya da ben istediğim halde kalkmamış olabilir. Yani, onu açıklayacak herhangi bir doğal yasa bulunamasa da benim bir şeyin olmasını istemem mantıksal olarak mümkündür. Öyleyse doğal yasa açıklamaları, insan eylemlerini bütünüyle açıklayamaz ve niyet ile doldurulması gereken bir boşluk bulunur. Aynı durum mucizeler için de geçerlidir. Tanrı'nın doğrudan dilemesiyle doğa yasaları ile açıklanamayan olayı meydana getirmesi mantıksal olarak mümkündür. Bir bedene sahip fiziksel varlıklar olan insanların aksine Tanrı maddi olmayan bir varlıktır. İnsanlar doğal düzenin bir parçası olarak onu istedikleri gibi değiştiremezken Tanrı için böyle bir sınırlama söz konusu değildir. Dolayısıyla doğa yasalarıyla açıklanamasa da, mucizeler Tanrı'nın kasıtlı ilahi eyleminin sonucu olarak açıklanabilirler. (Ward, 2002:747-748).

Sonuç olarak, teistik düşüncede Tanrı'nın gerek doğa yasaları çerçevesinde olağanüstü uygunluklar ya da beklenmedik olaylar biçiminde, gerekse bilinen doğa yasalarını ihlal edecek olaylar biçiminde kendi varlığını işaret eden eylemler gerçekleştirmesi mümkündür. Aslında teist için, evrende düzenli işleyen yasaların olması da Tanrı'nın bir mucizesidir. Fakat kendini tamamen doğa yasalarıyla sınırlayan bir Tanrı, Kadir-i Mutlak olma vasfını yitirecektir. Yine pek çok teist, Tanrı'nın insanların dualarına karşılık verdiğine inanır. Bu inanç zorunlu olarak doğa yasalarının ihlalini gerektirmese de, doğanın işleyişine müdahaleyi içerir. Öyleyse, mucize denilen olayların meydana gelebileceği teistik düşünce çerçevesinde makul olarak kabul edilir.

II. Tasarım açısından mucizeler

Newton'un geliştirdiği determinist ve mekanik yasa anlayışını biyolojiye Charles Darwin uygulamış ve canlıların kökenini "doğal seçilim" kavramıyla açıklamıştır. Bu açıklamanın temeli, "yaşam savaşı"na dayanır ve doğa dışında bir unsura asla yer vermez. O, doğal seçilimi şöyle tanımlar:

> İnsan için yararlı değişimin olduğunu şüphe etmeden görerek, büyük var olma mücadelesinde, her canlıya, bir şekilde yardımcı olacak diğer değişimlerin binlerce yıllık nesiller boyunca olanaksızlığını düşünebilir

> miyiz? Eğer öyle olursa, diğerleri üzerinde az da olsa, avantaj sahibi olan bireylerin, yaşam için en iyi şansa sahip olabilecekleri ve kendi cinslerini yaratabileceklerinden şüphe duyabilir miyiz (yaşayabilecek sayıdan daha çok canlının doğduğunu akılda tutarak)? Öte yandan, en ufak derecede zararlı olabilecek bir uzaklaşmanın yok edileceğinden emin olabiliriz. Bu avantajlı farkların korunması ve zararlıların reddine, Doğal Seçilim diyorum.(Darwin, 2003:104-105).

Yaşam savaşında organizma için zararlı olan niteliklerin elenmesi, yararlı olan ve avantaj sağlayan niteliklerin korunarak sonraki nesillere aktarılması esasına göre çalışan doğal seçilim mekanizması sayesinde, Darwin'e göre, değişen koşullara daha iyi uyum sağlayacak ve türün bireylerine bir şekilde avantaj verecek her küçük değişiklik korunacaktır. Doğadaki ya da organizmadaki en küçük bir değişim, bir grup canlının diğerleri üzerinde avantaj sağlamasına neden olacaktır. Doğal seçilim, bütün dünyada en küçük miktarda bile olsa, her değişim için günlük, saatlik incelemeler yapar. Kötü olanı reddedip iyi olanı kabul ederek biriktirir. Her organizmanın, yaşamın organik ve organik olmayan koşullarına uyum sağlaması için nerede ve ne zaman fırsat çıkmışsa, orada sessizce ve akıllıca çalışır. (Darwin, 2003:107).

Görüldüğü gibi Darwin, türlerin ortaya çıkışını ve yeryüzüne dağılışını herhangi bir bilinçli failin eylemine değil, tamamen doğa yasalarına bağlamakta ve bunu reddetmenin mucizelere inanmak anlamına geldiğini belirtmektedir:

> Böylece doğacılar tarafından tartışılan çok önemli bir soruya geliyoruz; yani, türler, dünyanın bir mi, yoksa birçok noktasında mı yaratıldılar? Şüphesiz, aynı türlerin, bir noktadan, şimdi bulundukları tecrit edilmiş birçok bölgeye nasıl göç ettiklerini anlayabilmek çok zor. Yine de, türlerin, ilk olarak bir bölgede üredikleri bakış açısının basitliği zihni etkiliyor. Bunu ret eden bir kişi, doğal türeme ve sonraki göçün gerçek nedenini de ret etmiş olacak ve *mucize*ye inanacaktır. (Darwin, 2003:350).

O halde tamamen doğalcı açıklama yerine akıllı bir failin eylemine başvuran çağdaş akıllı tasarım kuramı da Darwin'in dediği gibi zorunlu olarak mucizeleri içermek zorunda mıdır? Bu sorunu incelemek için önce tasarım kavramının, sonra da akıllı tasarımın mucize ile ilişkisini inceleyelim.

a. Tasarım kavramının mucize açısından analizi

Bilim felsefecisi Del Ratzsch, tasarım kavramını "kasıtlı olarak meydana getirilen model (pattern)" olarak tanımlar. Tasarım (design) niyet ortaya koyan bir modeli ifade ederken, "tasarlanmış" (designed) kavramı bu tasarımın somutlaştığı fenomeni gösterir. (Ratzsch, 2001:3-4) O, bir şeyin tasarlanmış olup olmadığının ne anlama geldiğini bazı kavramlarla açıklar. Buna göre;

Ters akış (counterflow), doğanın normal işleyişine aykırı olan, doğa kendi haline bırakıldığında ortaya çıkmayacak olan durumlardır. Yani doğanın meydana getiremeyeceği şeyler ters akış içerirler. Bu yüzden biz, doğayı yönlendirirsek, sınırlandırırsak ya da kısıtlarsak ters akış işaretleri bırakırız.

Müdahale (intervention), ters akışın meydana gelmesine neden olan bir faillik (agency) eylemidir. Yani ters akış belirtileri, bir şeyi doğanın kendisinin meydana getiremeyeceğine dair bir kanıt oluşturursa, burada bir failin nedensel müdahalesinden söz edilebilir. (Ratzsch, 1998:292; 2001:3-4).

Yapaylık (artifactuality), doğanın işleyişine ters akış müdahalesinin sonucudur, yani ters akışın somutlaşmış halidir. Ratzsch, bu terimin, insan, uzaylı ya da doğaüstü varlıklar bağlamında hem fiziksel (buldozerler gibi), hem de maddi olmayan şeyler (matematiksel algoritmalar gibi) için kullanıldığını belirtir. (Ratzsch 1998:212).

Tasarım kavramının mucize ile ilişkisinde, nedensel olarak bağlantılı olduğu düşünülen faillerin (agent) statüsü de önemlidir. Sonlu (finite) varlıklarla ilgili tasarım söz konusu olduğunda, bunlarla ilgili çevremizde evler, otomobiller, makinalar, cihazlar vb. pek çok tasarım ürünü görürüz ve bunların bir amaç doğrultusunda tasarlanmış olduğundan kuşku duymayız. Ratzsch, tasarım ve tasarımla ilgili kavramların pek çok günlük olayın açıklaması için kullanıldığını belirtir. Hatta arkeoloji ve antropoloji gibi sosyal bilimlerin pek çoğu bu kavramlar olmaksızın gerektiği biçimde işlev göremezler. İnsan tasarımı kavramının, bilimsel açıklamalarda ve tanımlamalarda kullanılması yalnızca meşru değil, aynı zamanda vazgeçilmezdir. Mesela, antik çağa ait pek çok yapı hakkında (Stonehenge dikili taşları gibi) yapaylık ve tasarıma başvurmadan yapılacak açıklamalar yetersiz olur. (Ratzsch, 2001:17).

Tasarım ile faillik (agency) arasında insan ölçeğinde pek tartışma bulunmazken, insan dışı failler ve onların niteliklerinin anlaşılması önem arz eder. İnsan dışında tasarım üretebilecek uzaylı varlıklar olduğu varsayılabilir. Örneğin, Mars'ta karmaşık mekanizmalar içeren, bizim aynısını yapamadı-

ğımız ve amacını bilemeyeceğimiz bir uzaylı ürünü yapaylık bulduğumuzu varsayalım. Böyle bir ürünün yapaylığını ve tasarlanmış olduğunu anlamak zor değildir. Çünkü belirli derece karmaşıklık düzeyine sahip bir yapaylık, bir failin amacından yoksun olarak ortaya çıkamaz. Ratzsch, insan dışı varlıkların tasarım faili olarak kabul edilmesi düşüncesinin kapsam olarak yeryüzündeki yaşamı da içine alacak şekilde genişletilebileceğini düşünür. Örneğin, yeryüzündeki yaşam, dünya dışı varlıkların kasıtlı ekiminin sonucu olabilir ve yaşamın bu şekildeki açıklamasında bilim dışı bir şey yoktur. Onun burada üzerinde durduğu husus, yaşamın kökeninin gerçekten bu şekilde olup olmadığı değil, şayet bu şekilde olsaydı ilkece onda bilimsel açıdan kuşkulu bir durumun olmamasıdır. Yani yeryüzündeki yaşamın, diğer herhangi bir varlığın ya da varlıkların eyleminden etkilenmeden tamamen doğal süreçlerin sonucu olması apriori bilimsel bir ilke değildir. Söz konusu yaşamın bazı yönlerden yapaylıklar ve tasarlanmış özellikler sergilemesi, bu özelliklerin de onun doğaüstü ya da sonlu bir failin eyleminin sonucu olarak tasarlanmış olduğunun kanıtları olduğunu kabul etmek, ilkece bilimsel olarak meşrudur. Yeryüzünün tasarıma dair kanıtlar sunması, oradaki yaşamın ve biyolojik çeşitliliğin tasarım yoluyla açıklanmasının bilim dışı hiçbir yönü yoktur. (Ratzsch, 2001:19)

İnsan ya da uzaylı gibi insan dışı varlıkların failliği söz konusu olduğunda, sınırlı tasarımın bilimsel meşruiyeti genel olarak kabul edilir. Ters akış, model, yapaylık gibi temel tasarım işaretlerinden yola çıkarak sınırlı failin eylemi sonucuna varmak zor değildir. Fakat sınırlı tasarımın, doğadaki bütün fenomenleri, yaşamın kökeni gibi karmaşık olguları açıklamak için yeterli olduğu kuşkuludur. İşte bu noktada ilahi eylemi de içerebilen doğaüstü tasarımdan bahsedilebilir.

Doğaüstü tasarım (supernatural design), sınırlı tasarımla belirli ölçüde benzerlikler gösterse de önemli farklılıklar taşır. Mesela, doğaüstü varlık, ters akış olarak doğal yasaları ihlal edebilir, askıya alabilir, ya da değiştirebilir. Yine o, doğal yasaların sınırları içinde, bu yasaları çok daha kapsamlı kullanabilme bilgisine ve kapasitesine sahip olabilir. Kozmosun başlangıç koşullarını yaratırken kasıtlı model ve yapılar inşa edebilir. Kasıtlı modeller sergileyen şeylerin var olmasını emredebilir. (Ratzsch 2001:27) O halde doğaüstü varlık, doğası gereği kendine özel eylemler yoluyla tasarıma işaret eden ters akış meydana getirebilir.

Doğaüstü faillik eylemi Ratzsch'e göre, dört kategoriye ayrılabilir.

İlk kategori, *alışılmış faillik* (nomic agency) tir. Burada doğaüstü failin eylemi, sınırlı faillerin eylemleri gibidir. Sınırlı faillerin tasarım üretimi, kasıtlı olarak belirli modelleri meydana getirmelerine dayanır. Onlar, belirli bir başlangıç durumu ile doğal yasalar yoluyla hedefledikleri sonucun ortaya çıkmasını sağlarlar. Örneğin, suyun kaynaması için, fail suyu bir kap içinde, yanan bir soba üzerine koyar. Normal alışılmış süreçlerle ısı yayılır, enerji artar, evre değişir ve failin başka bir eylemine gerek kalmaksızın sistem hedeflenen sonuca ulaşır, yani su kaynar. Burada hangi modelleri meydana getirebileceği konusunda failler arasında farklılıklar olabilir. Doğal yasalar ve süreçler ile bunların hedef sonuç için nasıl kullanılacağı konusunda faillerin kapasitesi aynı olmayabilir. Fakat yine de farklı sınırlı faillerce üretilebilecek model yapıları değişmezdir. Doğaüstü fail de, sonlu faillerce üretilen model yapılarını tümüyle üretebilir. Yani o, ters akış koşullarını başlatabilir, sonra ilgili doğal süreçlerin işlemesiyle sınırlı failler ile aynı sonuçların meydana gelmesini sağlayabilir. (Ratzsch, 2001:28) Kısaca alışılmış faillik, sınırlı fail ile doğaüstü failin ortak tasarım alanıdır ve sonuçlar bakımından failin ayırt edilmesi daha zordur.

İkinci kategori, *doğaüstü alışılmış faillik* (supernatural nomic agency) tir. İnsan ve uzaylı failler arasındaki olası bilişsel farklılıklarda olduğu gibi, doğaüstü fail, sınırlı faillerin farkında olmadıkları ya da kavrayamadıkları doğal yasalar yoluyla da tasarım eyleminde bulunabilir. Öyle ki, varsayımsal olarak insana kıyasla oldukça geniş bilimsel kapasiteye, bilgiye sahip olduğu düşünülen uzaylı faillerin amaçları ve bilişsel yapıları da farklıdır. Bu tür uzaylı varlıkların eylemini içeren tasarım söz konusu olduğunda biz tamamen doğal yasalar ve süreçler yoluyla meydana gelmiş olsa dahi buradaki modeli, kullanılan araçları, doğal süreçleri ve kastedilen amaçları anlamayabiliriz. Fakat buna rağmen bu durumlar, başlangıç koşulları, süreçler ve sonuçlar itibariyle doğa yasasıyla uyumlu olduğundan alışılmış faillik (nomic agency) kategorisinin temel yapısına uygun olacaktır. İşte nasıl uzaylı faillerin bilişsel kapasitesi, insana göre daha geniş olabiliyorsa, doğaüstü failin bilişsel kapasitesi, bütün sınırlı faillerin bilişsel kapasitesini aşabilir. Onun niyetlerinin içeriği, doğası gereği sınırlı faillerce kavranamayabilir olsa da bu niyetler tamamen doğal yasalar kullanılarak gerçekleştirilebilir. Yani doğaüstü fail, sınırlı faillerin farkında olmadığı doğal yasaları kullanabilir. (Ratzsch, 2001:28-29).

Bu iki faillik kategorisi de hiçbir doğa yasasının ihlalini içermez. Yine her iki kategoride ters akış ve yapaylığın farkına varmak bazen zor olabilse

de, bunların insan ya da diğer sınırlı faillerce fark edilemeyeceğine dair bir zorunluluk yoktur. Örneğin, insan kâşifleri Neptün gezegeninde otomatik olarak çalışan, görünüşte terk edilmiş bir fabrika keşfetselerdi, onun fail ya da faillerini belirleyene dek fabrikanın yapaylığını inkâr etmek akıl dışı olurdu. (Ratzsch, 2001:29) Kısaca, doğaüstü fail, doğa yasalarının sınırları içinde ters akış, yapaylık ve tasarım üretebilir. Alışılmış faillik ile doğaüstü alışılmış faillik arasındaki fark, aslında doğaüstü bağlamında değil, sınırlı faillerin bilişsel düzeyleri söz konusu olduğunda ortaya çıkar. Bu kategorilerdeki tasarımların sınırlı faillerin mi yoksa doğaüstü fail ya da faillerin mi ürünü olduklarını ayırmak da doğaları gereği zordur.

Üçüncü doğaüstü eylem kategorisi, *alışılmış karşıtı doğaüstü faillik* (contranomic supernatural agency)tir. Yukarıdaki iki kategoride tasarım eylemi, doğal yasalar ve süreçler içerisinde meydana gelirken, bu kategori, doğaüstü failin doğa yasalarını askıya almasına ya da ihlal etmesine açıktır. Böyle bir alışılmış karşıtı (contranomic) eylem, sınırlı faillere açık bir olasılık olmayıp sadece doğaüstü faile mahsustur. Doğaüstü alışılmış karşıtı eylem, ters akışı başlangıç koşulları, süreçler ya da sonuçlara yerleştirebilir; örneğin, bir Roma sikkesinin yoktan var olmasını emrederek ters akış işaretleri ortaya koyan bir sonucun meydana gelmesini sağlayabilir. Mutlak güç sahibi bir doğaüstü varlık, sürekli devinim makinası gibi doğa yasasını ihlal eden maddi bir obje var edebilir. Doğaüstü eylem, kolaylıkla alışılmış karşıtı diye ayırt edilebilecek süreçler de içerebilir. Mesela, kırık bir kolun birkaç saniye içinde düzelerek doğrulması süreci, olağan yasalara aykırılık oluşturur. Bu durumlardan her biri doğanın tarihsel akışına bir müdahaledir ve ters akış, alışılmış karşıtı eylemin en belirgin özelliğidir. Fakat alışılmış karşıtı eylem, her ne kadar ters akış olarak anlayacağımız işaretler bıraksa bile, yine de kavrayış düzeyimizin ötesinde olabileceğinden bunları belirlememiz mümkün olmayabilir. (Ratzsch 2001:31).

Dördüncü doğaüstü faillik kategorisi, *doğaüstü yaratıcı faillik* (supernatural creative agency)tir. Yukarıda bahsedilen faillik türleri, kozmik tarihin akışı içindeki eylemleri içerir. Doğal yasalara müdahaleyi ya da onları askıya almayı içeren doğaüstü alışılmış karşıtı faillik eylemi de yine kozmik tarihin içerisinde yer alır ve onun bir parçası olur. Ratzsch'ın bahsettiği yalnızca doğaüstü faile açık olan bu faillik kategorisi ise tarih öncesidir ve doğanın kendisinin inşasını içerir. Doğaüstü yaratıcı bir fail kozmosu var ederken onun işlemesi için gerekli olan yasaların ve sabitlerin de var olmasını dileyebilir.

O üstelik kadir-i mutlak ve her şeyi bilen bir failse, kozmosu tasarımla, yani hesaplanarak seçilmiş yasalarla, bileşenlerle ve sınırlı başlangıç koşulları ile doldurur. Böyle bir fail, belirli özellikleri ve modelleri sergileyen, başka bir failin müdahalesine ihtiyaç duymayan bir sistemi harekete geçirebilir. Bu amaçlanan nitelikler, yaratılan sistemin bütün tarihi boyunca sergilenebilir veya belirli noktalarda, belirli sıralamayla ve ilerleyen tarihin belirli zamanlarında ortaya çıkacak şekilde tasarlanmış olabilir. (Ratzsch 2001:34).

Doğaüstü failin yaratma eylemi, doğal yasalar ve sabitler, ilksel başlangıç koşulları, sonuçlar ya da bunların hepsinde meydana gelebilir. O, tasarımı evreni yaratırken onun yasa yapılarının içine yerleştirebilir. Böylece onun doğanın tarihsel akışına müdahalesine gerek kalmaz. Tasarıma işaret eden herhangi bir model, tamamen nedensel olarak önceki koşullara göre çalışan yasaların doğal bir sonucu olabilir. Bu yasalardaki nedensellik zinciri kozmosun başlangıcına dek gidebilir. Dolayısıyla böyle tasarım sonuçları, hüküm süren doğal ilke ve süreçlerle uyumlu olarak öngörülebilirler ve bu yasalar yoluyla nedensel olarak açıklanabilirler.

Doğaüstü fail, doğası gereği sınırlı faillerden farklıysa ve bir kısım eylemlerinde fark edebileceğimiz işaretler bırakmıyorsa, onun eylemlerini sınırlı faillerden nasıl ayırt ederiz?

Alışılmış faillik, alışılmış doğaüstü faillik ve olağan karşıtı faillik kategorilerinde ters akışı belirlemek zor değildir. Alışılmış faillik, sınırlı faillerin eylemleriyle aynı nitelikleri taşıdığından, yalnızca ters akışı tespit etmek, onu doğaüstü faile atfetmek için yeterli olmaz. Doğaüstü alışılmış faillik, doğa yasalarının ihlalini içermemesine rağmen yalnızca doğaüstü faile mahsus yetenek ve kaynakları gerektirdiğinden, ters akışı doğaüstü faille ilişkilendirmek zor değildir. Olağan karşıtı faillik ise, doğa kanunlarını aşmayı, askıya almayı ya da ihlal etmeyi içerdiğinden, ters akışın en aşikâr ve doğaüstü faile atfedilmesi en kolay faillik türünü oluşturur. Bu üç faillik türünde ters akışı tespit etmede genellikle "birincil işaretler" göze çarpar. Ancak, doğaüstü yaratıcı faillik kategorisi söz konusu olduğunda birincil işaretler yeterli olmaz ve "ikincil işaretler"in araştırılması gerekir.

İnsan yapaylıklarında bazen amacı, üretim süreçlerini ve tasarımcının kimliğini bilmesek dahi meşru olarak onların tasarlanmış olduğu sonucuna varırız. Bu sonucun meşruiyeti, yapaylık tarafından sergilenen niteliklere dayanır. Aynı şey uzaylı yapaylıkları için de geçerlidir. Gözlemlenebilir özelliklere dayanarak tasarımı belirlediğimiz bazı yapaylıkların da Ratzsch'a

göre, rasyonel olarak doğaüstü faile atfedilmesinde bir zorluk yoktur. Çünkü doğaüstü tasarımda da sınırlı tasarımda olduğu gibi yapaylıktan tasarıma gidilir. Olağan karşıtı fail eylemi söz konusu olduğunda, bu failin doğaüstü fail olduğu sonucuna kolaylıkla varabiliriz. Yaşamın cansız kimyasallardan, yalnızca belirli şartlar altında kendiliğinden ortaya çıkabilmesi de doğaüstü faile atfedilebilir. Gerçi burada bilinen doğa yasalarını ihlal eden bir şey yoktur, fakat zorunlu başlangıç koşullarının yapay karakterinin, açıkça biyolojik yaşamın başlangıcının öncesinde bir fail eylemini gerektirdiğini varsaymak makuldür. Yine sınırlı faillerin meydana getirebileceğinin ötesinde sınırsız enerji gerektiren süreçler de doğaüstü failliğe kanıt oluşturabilirler. Mesela büyük patlamanın ilk anlarında gerekli olan enerji miktarı böyledir. (Ratzsch 2001:43-46).

Ratzsch, doğaüstü failin eylemine birincil işaretler yoluyla kanıt sağlamak için doğanın yetenekleri konusundaki boşlukları ve insan faillerinin köprü oluşunu örnek verir. Pek çok yapaylık ve ters akış durumları bu şekilde ortaya çıkar. Örneğin, doğanın yetenekleri ile bir dizel buldozer arasında, doğanın yapamayacağı, insan faillerinin köprü olabileceği boşluk vardır. Öyleyse şu çıkarım yapılabilir ki, uzaylılar gibi başka sonlu varlıkların köprü olabildiği, fakat doğanın ve insan varlıklarının köprü olamadığı boşluklar da olabilir. Aynı mantıksal yapıya dayanarak, doğaüstü varlığın köprü olabileceği boşlukların olduğunu kabul etmek de makuldür. (Ratzsch 2001:48).

Doğaüstü failin bazı eylemlerinde onların yapaylığını ya da tasarlanmış olduğunu gösteren birincil işaretlerin olmadığı durumlarda, Ratzsch'a göre iki olasılık vardır. Doğaüstü failin doğa içindeki eylemi vardır, fakat bu eylem, birincil işaretlerin yokluğundan dolayı gözlemlenemez veya doğanın içerisinde bir doğaüstü failin eylemi hiç yoktur. O, birincil işaretlerin yokluğunun doğaüstü failin eyleminin yokluğunu göstermeyeceği kanaatindedir ve ilk hücreden yaşamın çıkışını buna örnek verir. Yeryüzünde yaşamın, doğaüstü failin ilk hücreyi baştan yaratmasıyla başladığını varsayarsak, yaşam ve canlı organizmalar tek başına doğanın ürünleri olmayacaklardır. Bir başka açıdan ise, açık yapaylık işaretleri sergilemediğinden doğanın bir parçası olacaktır. Ratzsch, bu tür ürünlere "doğal yapaylar" (natural artifact- natrifact) adını verir. (Ratzsch, 2001:51)

Birincil işaretlerin yokluğu, zorunlu olarak doğaüstü failin eyleminin olmadığını göstermiyorsa, böyle bir durumda tasarımın farkına nasıl varabiliriz? Ratzsch'a göre, bu durumlarda karmaşıklık, işlevsellik, nedenlerin sonuçlara

göre ayarlanmışlığı, güzellik, zerafet, basitlik gibi ikincil işaretler, yapaylıktan tasarıma ulaşmamızı sağlar. Peki, ama bu işaretler, hangi nitelikleriyle yapaylıktan tasarıma geçişi sağlarlar? Bu nitelikler, yapaylık ile tasarım arasındaki boşluğu kapatırlar ve böylece köprü nitelikler (bridge properties) olurlar. Köprü nitelikler, yapaylıktaki kasıtlılık ve zihin bağlantılarına kanıt sağlamalıdırlar. Örneğin gözlerin, doğal süreçlerle gelişemeyeceğini ve kökeninde doğaüstü varlığın eylemi olduğunu varsayalım. Onların karmaşıklığını, işlevselliğini, giriftliğini ve diğer niteliklerini göz önüne aldığımızda, doğaüstü varlığın tasarımı olduğu sonucuna makul olarak ulaşabiliriz, çünkü sözü edilen nitelikler, kasıtlılık ve zihin bağlantısı için kanıt oluştururlar. Köprü nitelikler, yapaylık bağlamında en iyi tasarımla açıklanabileceğinden, tasarım ihmal edilerek yapılan açıklamalar eksik olacaktır. (Ratzsch3 2001:57-58).

İkincil işaretlerle birlikte fail eylemini gösterebilecek bir başka husus da Ratzsch'a göre, eylemlerin bir tür değere (value) bağlı olmasıdır. Bir amaç için eylemde bulunmak, belirli bir değeri gerçekleştirmek niyetiyle kasıtlı olarak eylemde bulunmaktır. Değer ve kasıtlı fail eylemi arasındaki derin bağlantıda, değer, anahtar bileşendir ve niyete dair ipucu sağlar. Yani yapaylıkla uyumlu olan ikincil işaretler, tasarıma kanıt oluşturduğu gibi değer üretimine bağlı ikincil işaretler de aynı şekilde tasarıma kanıt olurlar. Peki, ama ilgili değerler neler olabilir? Biz, doğada estetik bakımdan güzellik, zarafet vb. şeylere, epistemolojik olarak hakikat, bilgi, anlama vb. şeylere değer veririz. Yaşam, kişilik ve zekânın doğasında bir değer görmeye meylederiz. Değerlerin tasarıma kanıt sağlaması tartışılsa da ona göre bazı değerler bilimin işleyişinde bile önemlidirler ve onlar failin eyleminde tanımlayıcı bir rol oynarlar. (Ratzsch, 2001:68).

Görüldüğü üzere tasarım kavramının analizinden onun mucizeyi içerebileceği sonucuna varabiliriz. Mucizeleri doğa yasalarının ihlalini içermeyecek şekilde anlarsak, bu doğaüstü failin alışılmış faillik ve doğaüstü alışılmış faillik kategorilerindeki eylemlerinden olabilir. Böylece şu anda doğal açıklaması yapılamayan bir olayın, doğa yasasının yetersizliği nedeniyle mucize sayılmaması ve gelecekte ilkece açıklamasının yapılabileceği düşüncesi, aslında bu olayın bir doğaüstü faillik eylemi olabileceğini gösterir. Doğa yasasının ihlali olduğu şeklinde anlaşılan ve teistik dinlerin kutsal metinlerinde bahsedilen mucizeler, alışılmış karşıtı doğaüstü faillik eylemleri olarak kabul edilir. Bu olayların ortaya çıkış biçimleri ve mahiyetleri, açık biçimde ters akış işaretleri sergilerler. Yani onlar, bir müdahale olmaksızın doğanın kendisinin olağan

işleyişinde meydana gelmeyeceği anlamında aşikâr yapaylıklardır. Tanrı'nın doğa yasalarını ihlal etmeksizin mucizevi olayları en baştan fiziksel olarak belirlemiş olduğu şeklindeki mucize anlayışı ise, doğaüstü yaratıcı faillik eylemi olarak görülebilir. Bu eylemlerin bir kısmında birincil işaretler yoluyla ters akış işaretlerini tespit etmek kolayken, bazılarında ise ikincil işaretlerin fark edilmesi gerekebilir. Yine Swinburne'ün mucize tanımındaki "dini önemi haiz olma" niteliği, doğaüstü failin eyleminin, bir değere bağlı olması bakımından tasarım olduğunu gösterir. Netice olarak, tasarım kavramının analizi, doğa yasalarını ihlal etsin ya da etmesin, Tanrı'nın kasıtlı bir eylemi olarak mucizelerin metafiziksel olarak makul bir zemine dayandığını gösterir. Burada önemli olan, iddia edilen bu tür olayların bilfiil meydana gelip gelmediği değil, meydana gelmesinin makul olarak temellendirilebileceğidir.

Tasarım kavramının analizi, mucizeyi makul olarak temellendiriyorsa, bu durumda akıllı tasarım kuramının mucizeler karşısındaki konumu ne olacaktır? Akıllı tasarım, mucizeyi gerektirir mi?

b. Akıllı tasarım ve mucize ilişkisi

Akıllı tasarım, canlıların kökenini Darwinci doğal seçilim yerine, akıllı bir failin eylemi ile açıklar. Biyokimyacı Michael J. Behe, organizmaların indirgenemez şekilde karmaşık olduklarını ve böyle bir yapının evrimle meydana gelemeyeceğini savunur. O, indirgenemez karmaşıklığı şöyle tanımlar:

> İndirgenemez karmaşıklık ile birbirine uyumlu ve bağlantılı ilişkileri olan ve her biri asıl belirli fonksiyona hizmet veren parçalardan oluşmuş bir sistem anlaşılır. Bunlardan herhangi bir parçanın devreden çıkarılması, sistemin işlevini tamamen yitirmesine neden olacaktır. (Behe, 1998:48)

İndirgenemez karmaşık bir sistem, Behe'ye göre, doğası gereği daha basit bir sistemden küçük değişimlerin birikimi ile meydana gelemez. Çünkü değişime öncülük eden başlangıç sistemindeki eksiklikler, onun işlevselliğini olanaksız kılar. (Behe, 1998:48). Bir sistem üzerinde Darwin'in bahsettiği doğal seçilimin işleyebilmesi, onun bir ölçüde işlevselliğini gerektirir, yani başlangıçta işlevi olan bir yapı olmalıdır ki, seçilim onun üzerinde çalışsın. İşte bu başlangıç yapısının hücre düzeyinde keşfedilmesi ve orada da indirgenemez şekilde karmaşık bir yapıyla karşılaşılması, canlı varlıkların kökeninin evrimle açıklanmasını zorlaştırmıştır. Matematikçi William A. Dembski, bu tür sistemlerde tasarımı tespit etmek için, zorunluluk ve şansı eleyip belirgin-

leştirilmiş karmaşıklığı tespit eden açıklama filtresini kullanır. Belirginleştirilmiş karmaşık sistemlerin doğaları, meydana gelmek için bilinçli bir failin eylemini gerektirir. Akıllı tasarım kuramcıları, onun bilimsel bir kuram ve tasarımcının kimliğinden bağımsız olduğunu savunurlar.

Darwin'de organizmaların kökenine dair doğal seçilime dayanan doğalcı açıklama biçiminin terk etmenin mucizelere kapı açmak anlamına geldiğini belirtmiştik. Bu anlayış Darwin'in sonraki takipçilerince de sürdürülmüş ve akıllı tasarım kuramı da bir tür mucize gibi değerlendirilmiştir. Böyle bir değerlendirmenin arka planında, doğayı dışarıdan müdahaleye imkân tanımayan kapalı bir sistem şeklinde tanımlamak yer alır. Doğaüstü bir failin neden olduğu olağan dışı olaylar olarak mucizeler, bu tür olayların nedenleri deneysel incelemeye açık olmadığından bilimin sınırları dışında kalırlar. Dolayısıyla bir failin sistemin dışından müdahalesini öngören akıllı tasarım da, gerçekte bunun doğal açıklamaya mucizevi bir ilave olduğunu varsaymış olur. (Dembski, 1999: 86).

Akıllı tasarım kuramcılarından William A. Dembski, mucizeyi, karşı olgusal bir değişim (counterfactual substitution) olarak tanımlar. Buna göre bir şeyin mucize olduğunu söylemek, bir şeyin olması için belirlenmiş doğal nedenden başka bir şeyin meydana gelmesi demektir. Yani doğal süreçler X çıktısını meydana getirmek için uygun olmasına rağmen, onun yerine Y çıktısı ortaya çıkar. Örneğin, İsa'nın bedeni ölmüştür ve üç gün boyunca mezarda ölü kalmıştır. Doğal süreçler, cesedin bir ceset olarak kalması için uygunken, bunun yerine beden yeniden dirilir, mucize olan olay meydana gelir. (Dembski, 2004: 183-184). Onun karşıolgusal değişim dediği çıktı, aslında doğa yasasının ihlalidir.

Dembski'ye göre, tasarım, karşıolgusal değişim anlamında mucizeyi gerektirmez. Nasıl ki akıllı failler olarak eylemde bulunurken insanların doğa yasasını ihlal ettiğini düşünmemiz için bir neden yoksa, aynı şekilde bedensiz bir tasarımcının kamçılı bakteriyi meydana getirmek için eylemde bulunurken doğa yasasını ihlal etmesi de gerekmez. Kamçılı bakterinin tasarımının büyük patlamada evrene önceden yüklendiği ve sonra doğal tarihin akışı içerisinde kendisini ortaya çıkardığı mantıksal olarak bir olasılık olsa da, bu doğa yasalarıyla herhangi bir çelişki içermez. (Dembski, 2004:184).

Tasarım eleştirmeni fizikçi Howard Van Till ise, akıllı tasarımcının doğa yasalarını ihlal etmeden, zamanın akışı içinde bir bakteriyle etkileşime girerek doğal olarak imkânsız bir çıktıyı meydana getiremeyeceğini savunur. Çünkü

doğa yasaları, kamçıyı değil bir çıktıyı üretmek için kurulmuşlardır. Fakat bunun yerine, akıllı tasarımcının eylemi ile çıktı olarak bir kamçı meydana gelmiştir. İşte bu doğaüstü müdahaleden başka bir şey değildir ve bir mucizedir. (Dembski, 2004:184).

Akıllı tasarımcılardan Behe'nin biyolojik tasarıma aşikâr bir örnek olarak gösterdiği kamçılı bakteriyi Van Till'in doğal olarak imkânsız çıktı diye yorumlaması Dembski'ye göre hatalıdır. Örneğin, Scrabble oyununda bir grup oyun taşlarını attığımızı ve Hamlet'in monoloğunun ortaya çıktığını düşünelim. Bu oldukça olasılık dışıdır ve çoğu kez böyle bir olasılık dışılığı imkânsızlığa atfederiz. Fakat bu, karşıolgusal değişim anlamında mucizeyi gerektirmez. Çünkü atılan oyun taşlarının Hamlet'in monoloğunu ifade etmesini engelleyecek hiçbir doğa yasası yoktur. Aynı durum bakteri kamçısı için de geçerlidir. Doğanın kamçının ortaya çıkışını engelleyen ve tasarımcının ihlal etmesi gereken bir yasası yoktur. Aksine doğanın çok sayıda seçeneği vardır ve tasarım olmaksızın bunlar arasından seçim yapamaz. (Dembski, 2004:185).

Akıllı tasarımcı mucizevi bir müdahale içermeksizin, maddi mekanizmalara indirgenmeden, fakat onlarla uyum içinde eylemde bulunabilir. Zekânın etkilerini ortaya koymak için doğanın hiçbir fiziksel sürecinin ihlal edilmesine gerek yoktur. Scrabble taşlarının hareketleri, bilinen tüm doğa yasalarıyla uyumludur ve anlamlı bir cümle ortaya çıkması tasarıma atfedilir. Doğa yasaları ve akıllı fail biri diğerini ihlal etmeksizin birlikte eylemde bulunabilirler. Dolayısıyla akıllı tasarım, doğa yasalarının ihlali anlamında bir mucizeyi gerektirmez. (Dembski, 2004: 186).

Akıllı tasarım zorunlu olarak mucizeyi gerektirmese de Dembski'ye göre, biyolojik karmaşıklıktan sorumlu olan akıllı failin mucize gerçekleştirmesi de mümkündür. Yani o, biyolojik tasarımı doğal dünyada mucizeler yoluyla da gerçekleştirebilir. Fakat böyle olsaydı bile bu onları bilim dışı yapmazdı. Çünkü söz konusu mucize doğal nedenler zincirindeki bir boşluğu gösterirdi ve böyle bir boşluk, bilimsel incelemeye açık olurdu. Öyleyse, mucize olan bir olay meydana geldiyse, bu onun zekice tasarlandığının aşikâr işaretlerini sergiler. (Dembski, 2004:186). Kısaca, akıllı tasarım için mucize bir ön koşul olmamakla birlikte, mantıksal olarak onunla çelişmez.

Sonuç

Tanrı tarafından meydana getirilen olaylar olarak mucizeler, çoğunlukla doğa yasalarının ihlali olarak anlaşılır. Doğa yasalarının ihlali mantıksal olarak mümkündür ve bu doğa yasası kavramı ile çelişki oluşturmaz. Mucizenin bir başka yorumu da onların olağanüstü rastlantılar içeren olaylar şeklindedir. Bu tür yorumlarda bir olayın mucize olması için doğa yasasının ihlal edilmesi gerekmez. Fakat ilahi dinlerin kutsal metinlerinde geçen bazı mucizeler, doğa yasalarını ihlal eden nitelik taşır. Newton fiziğinin bilim anlayışında öncülük ettiği determinist yaklaşımdan sonra pek çok teolog, bu mucizeleri de doğa yasaları çerçevesinde açıklamaya çalışmışlardır.

Tasarım kavramı, bir failin kasıtlı olarak eylemde bulunmasını içerir. Failler doğanın akışına müdahalede bulunduklarında ters akış işaretleri bırakırlar. Alışılmış karşıtı doğaüstü faillik kategorisi, doğa yasalarının ihlalini de içerir ve yalnızca doğaüstü faile açıktır. Bu kategorideki eylemler, açıkça fark edilebilen ters akış işaretleri gösteriler. Tasarım kavramının metafiziksel analizi, mucizenin mantıksal olarak tutarlı olduğunu ortaya koyar. Organizmaların kökenine dair akıllı tasarım kuramı, doğa yasasının ihlali anlamında zorunlu olarak mucizeleri gerektirmez. Ancak mucizeler, böyle bir açıklama içinde tutarlı olarak yer alabilirler.

Mucizeler neticede Tanrı'nın bir eylemi olduklarından teistik düşüncede bir anlam ifade ederler. Bir teist aslında Tanrı'nın tüm eylemlerini mucize olarak değerlendirebilir. O kadir-i mutlak olduğundan doğa yasalarıyla sınırlı değil, hatta onların yaratıcısıdır. Tanrı, mucize olduğu iddia edilen olayları evrenin başlangıcında zamanı gelince ortaya çıkacak şekilde yerleştirebilir, doğa yasaları içinde beklenmedik olaylar yaratabilir ya da doğa yasalarını ihlal edebilir. Fakat mucize teistik düşüncede bir anlam ifade etse de, onun mantıksal tutarlılığı bu düşünceden bağımsızdır. Olguları açıklamayı yalnızca maddi süreçlerle sınırlayan doğalcı düşünce biçiminde ise mucizeler mümkün görülmez ve şayet meydana geldikleri kanıtlansa bile onlar doğalcı için sadece kaba bir gerçek olarak kalırlar.

Kaynaklar:

- Basinger, David (2011) "What is a Miracle", *The Cambridge Companion to Miracles* içinde, (ed. Graham H. Twelftree), Cambridge: Cambridge University Press.

- Behe, Michael J. (1998), *Darwin'in Kara Kutusu: Evrim Teorisine karşı Biyokimyasal Zafer*, Çev. Burcu Çekmece, İstanbul: Aksoy Yayıncılık.
- Bolay, Süleyman Hayri (2014), *Tabiat Kanunları Değişmez mi?,* 3. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.
- Darwin, Charles (2003) *Türlerin Kökeni*, Çev. Orhan Tuncay, İstanbul: Gün Yayıncılık.
- Demski, William A. (1999) *Intelligent Design: The Bridge Science and Theology*, Illinois: InterVarsity Press.
- Demski, William A. (2004) *The Design Revolution: Answering The Toughest Questions About Intelligent Design,* Illinois: InterVarsity Press.
- Holland, R. F. (1965) "The Miraculous" *American Philosophical Quarterly*, Vol.2, No.1, s.43-51.
- Hume, David (1945) *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma*, çev. Selmin Evrim, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kılıç, Recep (2004) *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Larmer, Robert A. (2011), "The Meanings of Miracles", *The Cambridge Companion to Miracles* içinde, (ed. Graham H. Twelftree), Cambridge: Cambridge University Press.
- McKinnon, Alastair (1967) "Miracle and Paradox", *American Philosophical Quarterly*, Vol.4, No.4, s.308-314.
- Pearcey, Nancy R. – Thaxton, Charles B. (1994) *The Soul of Science: Christian Faith and Natural Philosophy*, Illinois: Crossway Books,
- Ratzsch, Del (2001) *Nature, Design and Science: The Status of Design in Natural Science*, New York: State University of New York Press.
- Ratzsch, Del (1998) "Design, Chance and Theistic Evolution", *Mere Creation: Science, Faith and Intelligent Design* içinde (ed. William A. Dembski), USA: InterVarsity Press.
- Spinoza (2011) *Teolojik- Politik İnceleme*, Çev. M. Kazım Arıcan, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Swinburne, Richard (1968) "Miracles", *The Philosophical Quarterly*, Vol. 18, No. 73, s.320-328.
- Swinburne, Richard (2009) *Mucize Kavramı*, Çev. Aydın Işık, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ward, Keith (2002) "Believing in Miracles", *Zygon*, Vol. 37, No:3, s.741-750.